

IVAN BABIĆ

**PRIOG REKONSTRUKCIJI I OCJENI FILOZOFSKOG
ASPEKTA »SUKOBA NA LJEVICI« 1930-IH GODINA***

UVODNE NAPOMENE

Govori se, naravno ne bez razloga, da je filozofijskoj prošlosti nemoguće pristupiti bez vlastitog filozofijskog opredjeljenja, bez stava koga danas zauzimamo o toj problematici, bez našeg svrhovitog nastojanja kojim se mi sami u vlastitom bavljenju filozofijom rukovodimo*. U jednu riječ, nemoguće je, kažu nam, o prošlosti suditi bez vlastita stava u sadašnjosti i bez odnosa prema budućnosti.

Ipak držim da nas sadašnje vlastito opredjeljenje i naš vlastiti odnos prema budućnosti ne smiju toliko zanijeti da na današnji kalup natežemo ono što je nekada bilo. I u pristupu tradiciji valja voditi računa da nam je danas iznad svega potrebno individualno stvaralaštvo u atmosferi borbe mišljenja, misaonog nonkonformizma i idejnog antimonopolizma, a svaki stav koji bi želio da sebe proglasi jedinim stavom, prema kojemu treba prosuđivati sve druge stavove sadašnjosti ili prošlosti, već u svojoj osnovi je monopolistički.

Stoga je, mislim, pogrešno da se u ime bilo koje pojedinačne ili grupne tendencije našeg današnjeg filozofiranja, akkskluzivistički vrednuju i diškriminiraju tendencije i antiteze koje dolaze iz tradicije, jer su divergentne tendencije, ukoliko su uopće još žive, prisutne u cjelovitosti naše suvremene idejne zbilje.

* Referat održan na Simpoziju: »Borba za socijalističko sveučilište«, 8. siječnja 1970. u Zagrebu.

* Detaljno dokumentiranu povijesno-filozofijsku rekonstrukciju, koja se ovdje daje samo u izvodima, autor je izvršio u raspravi »Odnos filozofije i znanosti u radovima jugoslavenskih marksista 1931—1941«, Putevi revolucije, broj 5, strana 9—116, Zagreb 1965. Citati u ovom referatu uzeti su iz navedene rasprave. Recenzije ove rasprave vidjeti u Praxis br. 2, 1966, stranica 180—282 (Danko Grlić), Encyclopaedia moderna br. 1, 1966, strana

Krene li se drugačije, to jest pođe li se od toga se jedan stav apsolutizira i prema njemu vrednuje sve drugo, za rezultat dobivamo ideološki opterećene ili potpuno promašene interpretacije filozofijske prošlosti, kao što je to u raznim prilikama već bio slučaj.

Ne treba zaboraviti da je marksistička filozofijska diskusija u prošlosti bila često opterećena isključivošću, kao što je uostalom i danas. Neki ljudi sebe oglašavaju jednim pravim, ili autentičnim, ili stvaralačkim marksistima, već prema tome, a one druge oglašavaju za neprave, za neautentične, za nestvaralačke itd, pa se tako nađemo usred isključivosti i isključivanja, umjesto da ih prevladavamo.

Nasuprot tome marksistima bi valjalo smatrati sve one koji učestvuju na općoj tendenciji suvremenog filozofiranja pod imenom marksizma. Prema tome, historiji marksističke misli pripadaju svi oni koji otvorena srca i slobodna, tj. predrasudama neopterećena uma prilaze marksizmu i daju u doprinos.

REFKONSTRUKCIJA (bitni elementi)

Tridesetih godina marksisti i drugi intelektualci s ljevice nastavljaju na toliko razrađivanu tematiku odnosa filozofije, specijalno filozofije marksizma, prema prirodnoj znanosti i njezinim metodološkim temeljima. U tom pogledu zanimljiva je pojava knjige »Nauka, život, tehnika« Ivana Brichte i Rikarda Podhorskoga (izdana u Zagrebu 1932. godine), zatim periodične publikacije »Almanah savremenih problema« (Zagreb 1932, 1933, 1936.) u kojem su naročito značajni članci Zvonimira Richtmanna. U knjižici Brichte i Podhorskog, kao i u člancima Richtmanna u »Almanahu savremenih problema« iz 1932. i 1933. pokušavano je da se uvidi marksizma kombiniraju sa uvidima suvremenog pozitivizma, osobito Bečkog kruga. Spoznaje do koje su dolazili pripadnici Bečkog kruga u nas su naročito Richtmann, a kasnije s njim i Podhorsky, htjeli da iskoriste kako bi dokazali da najnoviji nalazi u suvremenoj prirodnoj znanosti stavljaju u pitanje metafizičke poimanje svijeta, pa makar se ono proglašavalo i dijalektičkim materijalizmom. Dokazivali su jednom riječju da je kategorijalni aparat dijalektičkog materijalizma u primjeni na eksperimentalnu znanost sterilan i da ne može biti dovoljan.

Premda je osnovni pravac diskusije vodio tome da se na neki način stavi pod kritički mikroskop ranije redigiranje dijalektike u kanonizirano poimanje svijeta, teza spomenutih autora o odnosu filozofije i znanosti u tekstovima toga razdoblja, bez obzira na njihovu međusobnu izdiferenciranost, ipak ne izlaze iz okvira dijalektičkog materijalizma kakav poznajemo iz Englesova »Anti Düringa« i iz Lenjinova »Materijalizma i empiriokriticizma«, bolje ili lošije razrađenog u drugim popularizacijama i sistematizacijama.

Ipak temeljni postulat dijalektičkog materijalizma u bitnom nije dirnut u vrijeme 1930—1937, mada teze Podhorskog u knjižici sa Brichtom te Richtmanna po časopisima ipak pomalo nagrizaju to metafizičko stajalište, postupno razrađujući osnovnu misao da metodološke osnove dijalektičkog materijalizma stvaralački ništa ne mogu pomoći u primjeni na eksperimentalno istraživanje. To se naime istraživanje ravna prema svojim vlastitim imanentnim zakonitostima. Samo je ono izvjesno što je eksperimentalno provjerivo, znanstveno istraživanje uvijek je jedan provizorij, pa apstraktni dijalektički zakoni tu ne mogu ništa da pomognu. Sve ono do čega znanost dolazi prispjeva po imanentnim metodološkim postupcima samoga znanstvenoga istraživanja. Mi, dakako možemo Weltanschauung dijalektičkog materijalizma ako hoćemo i zadržati, ali samim eksperimentalnim znanstvenim postupkom ne možemo ga opravdati. On spada u područje našeg vlastitog izbora, a ne u stvar znanstvene verifikacije. To je ono što ovi ljudi, koji se bave rezultatima kvantne fizike, logistikom itd., hoće da prigovore svakoj metafizici, pa prema tome i dijalektičkom materijalizmu ukoliko je redigiran kao metafizika.

Prave polemike na temu odnosa filozofije, posebno odnosa dijalektičkog materijalizma, prema eksperimentalnoj znanosti rasplamsale su se u zagrebačkom časopisu Znanost i Život u 1937. i 1938. godini.

Polemika je otvorena na prvi pogled nepolemičkim i načelnim člankom Ognjen Price »Savremena filozofija i prirodna znanost«. Zatim je na taj članak odgovoreno u istom časopisu od strane Rikarda Podhorskoga (pseudonim: Pećinac) i Zvonimira Richtmanna (pseudonim: Ravnikar), člankom »Uticaj prirodnih nauka na modernu filozofiju«. Potom je u dvobroju »Znanost i život« 5 i 6. 1937. Price objavio polemiku »Takozvana naučna filozofija«. Najzad, odgovorili su Richtman i Podhorsky svojim posljednjim zajedničkim potpisanim člankom »Nauka ili dogmatika«, a u diskusiji se na Pricinoj strani vehementno, improvizatorski veoma spretno, ali varirajući iste teze koje je i Price zastupao, javljao Miloš Popović (pseudonimi: Đurin, M. Đurin, i doktor Milan Orlić). Bilo je i drugih članaka, recenzija itd., u kojima su teze obih strana branjene, jer je polemika zahvaćala ne samo u užem smislu filozofske pisce ili one koji su se više bavili filozofijom, nego se postepeno širila u redove simpatizera i aktivista.

Na jednoj strani Price, Popović i drugi branili su dijalektički materijalizam od, po njihovu mišljenju, jednog uskrsnutog idealizma u ruhu neopozitivizma, kojega su glavni predstavnici bili Podhorsky i Richtmann. Dakle, dokazivali su zapravo da ovaj neopozitivizam (kojega su pak njegovi eksponenti nastojali da povežu sa spoznajama marksizma), da je to samo jedna idealistička zaraza, koja nema mjesta u redovima revolucionarne filozofije, što hoće da izmieni svijet i kojim je potreban »...«

U svrhe skraćenja da navedemo tek kako su jedna i druga strana sumirali svoje poglede. Spomenuti Popović u jednom članku časopisa »Kultura« (izlazio u Zagrebu) rezimira polemičke stavove svoje strane i prigovora Podhorskome i Richtmannu: — da su crpili filozofiju od neopozitivista koji su i sami filozofski neispravni, da su već godine i godine zauzimali u svojim redovima kriva stajališta, što im je pored ostalih dokao Sima Marković, da su spoznajnu teoriju dijalektičkog materijalizma zamijenili neopozitivističkom i neopozitivizam nazvali dijalektičkim materijalizmom, a pravi dijament dogmatizmom, da su iskrivljeno prikazivali rezultate moderne fizike, da su se rugali i prijetili našoj publici koja je njihov falsifikatorski posao **o priori** odbijala, da su prepisivali bez navođenja gotovo čitave stranice od neopozitivističkih autora a to prepisivanje vršili prepisujući čak i pogreške izvornih autora.

Sa svoje strane, u članku »**Nauka i dogmatika**« Podhorsky i Richtmann rezimirali su svoje prigovore na račun Price a time i sumišljenika. Prigovarali su da ih njihov kritičar neopravdano poistovjećuje s građanskim naučnim filozofima i zanemaruje njihove rezerve spram tih filozofa, da Pricin članak ne ulazi u konkretnu diskusiju već je apriorna osuda — jer je Prica dokazivao da poslije Hegela nema ničeg novog u građanskoj filozofiji, da je to samo jedna ideološka dekadansa — da je kritika upućena njima bezrazložna i štetna, jer da koči pozitivne napore oko razvijanja i popularizacije znanosti, da to zapravo i nije kritika nego opasnim posljedicama bremenita dogmatika, da ta kritika obnavlja nekadašnja besadržajna i dogmatska prekorijevanja znanstvenih radnika, na primjer zbog toga što se ne služe citatima klasika. Nasuprot tome njihova (Richtmanna i Podhorskog) teza o potrebi isticanja onoga što marksiste spaja, a ne onog što ih dijeli od naprednih građanskih učenjaka i filozofa, u duhu je politike narodnog fronta i politički mudra a nije usmjerena na besprincijelne kompromise teoretske naravi; pitanje popularizacije nauke doista je sporedno s obzirom na primat političke akcije ali nije suvišno. Ističu da su bili protiv pretjeranih polemika i da su nastojali spriječiti oštar polemički članak (**»Takozvana naučna filozofija«**) protiv njih, ali bez uspjeha, da su prethodno umjereno odgovorili na Pricin prvi članak itd. Napokon pišu: »Naš bi interes svakako bio da šutimo, jer je vrlo nezahvalna stvar naći se tako reći između dvije fronte, od kojih nas jedna s punim pravom smatra protivnicima, dok nas neki članovi druge naše fronte hoće da proglase štetočinama, doduše dobronamjernim ali ipak takvim koji u krajnjoj liniji dokazuju postojanje boga i propagiraju ista shvatanja kao Mussolini i Gentile«.

Želi li se sažeti i bitno ocijeniti faza polemičkih borbi iz aspekta filozofije u godinama 1937-oj i 1938-oj treba ustvrditi, da je tada izvršena kristalizacija obiju struja kojima je teklo dosadašnje raspravljanje naših marksista o filozofiji i znanosti i o njihovo-

vom međusobnom odnosu. Jedna struja koja je već ranije nastojala hvatati korak s pojedinim od rezultata suvremene znanosti i s interpretacijama tih rezultata u građanskoj filozofiji, pokušavajući ih osvijetliti s općeg stajališta dijalektičkog materijalizma i uskladiti s njim, sada još radikalnije korigira dijalektički materijalizam, uvjerava se u bessadržajnost nekih njegovih shema i kategorija i na nekim se tačkama vraća inspiraciji Marxovih tekstova iz rane faze, na primjer tezi o jedinstvenoj znanosti, tj. tezi da postoji jedna jedina znanost, znanost čovjeka, pretpostavka i ishodište koje je izvorno jedinstvo subjekta i objekta. Ta je struja bila potaknuta onim rezultatima moderne fizike koji filozofiju i vode uviđanju konstruktivnog učestvovanja znanosti na iskonu čovjekova svijeta.

Budući da su i sami bili više znanstvenici specijalisti nego filozofi, protagonisti te struje, Richtmann i Podhorsky, zahvaljujući naravno i uticaju lektire sa strane, pozitivistički interpretirajući Marxove i Engelsove teze o ukidanju filozofije i o njezinoj djelomičnoj realizaciji u posebnim znanostima. Oni naime dokazuju da su Marx i Engels zapravo oglasili kraj filozofije i da je ono što se u vidu spekulativne filozofije nakon njih čini puki idealizam, a ono što se čini u znanosti potvrđuje zapravo znanstveno stajalište Marxa i Engelsa. Znanstveno to će reći ne (više) filozofsko, ne-metafizičko.

Druga strana nastavlja da inzistira na dijalektičkom materijalizmu kao na sistematiziranom nazoru na svijest, na apsolutnosti dijalektike i materijalizma, na apsolutnosti dijalektičkih zakona i na svojevrsnoj petrifikaciji temeljnih kategorija dijalektičkog materijalizma. Tek mjestimično naći će odjeka i Marxovo antropologiziranje prirode, na primjer u Ognjena Price, kada on kaže da je produkcionni odnos polazna tačka cjelokupne filozofije. Protagonisti te struje, sami iznad svega predani neposrednoj praktičko-političkoj revolucionarnoj djelatnosti i nošeni utilitarizmom njezine neposredne efektivnosti, u pozitivističkoj interpretaciji marksističke filozofske tradicije vide prvorazrednu opasnost, smatrajući da je diranje u temeljni fundus kategorija dijamata direktno podrivanje onog sigurnog, samoizvjesnog, apsolutno čvrstog tla na koje se opire sva revolucionarna praktičko-politička djelatnost pokreta. Nalazeći u protivnoj struji leglo ideološke konfuzije i dezorganizacije oni se, nakon prvih njoj namjenjenih (oblikom relativno tolerantnih, a po posljedicama neuspjelih) pedagoških lekcija, odlučuju za krajnji obračun.

Dok su preokupacije marksista i drugih naprednih znanstvenika odnosom filozofije i znanosti između 1931. i 1936. imale uglavnom objektivno znanstvenički karakter, one se u 1937. i 1938. godini odvijaju uglavnom u obliku polemike, da bi krajem decenija završile u razračunavanjima. Radikalni filozofi i znanstvenici koji su se u ovom razdoblju pojavili, poput Richtmanna i Podhorskyja, nisu bili samo filozofi i znanstvenici, već i aktivni učesnici u stvaranju i razvoju nove filozofske i znanstvene paradigme. Oni su se u svojim djelima bavili pitanjima o prirodi znanosti, o njenom odnosu prema stvarnosti, o njenom ulogu u društvu i o njenom razvoju. Njihova djela su bila vrlo utjecajna i suvremena filozofija i znanost su u velikoj mjeri oblikovana njihovim mislima i djelima.

širi društveni plan, u njih uvlači nove aktere iz zemlje, pa čak i izvan nje, filozofijskoznanstvenu razinu raspravljanja postupno snižava do pamfletskih podgrijavanja strasti i do isključivosti.

Filozofijske polemike o kojima je ovdje riječ samo su jedna, razmjerno možda manje važna komponenta kompleksnog »Sukoba na lijevici« koji kulminira 1940. i početkom 1941. godine. Snage su polarizirane s jedne strane na suradnike časopisa »Pečat«, kojemu glavni ton daje Miroslav Krleža i u kojemu surađuje jedan od protagonista »neopozitivističke« varijante marksizma — Zvonimir Richtmann, a s druge strane na suradnike drugih lijevih časopisa od kojih je u Zagrebu bio najvažniji »Izraz«. Za teze potonje struje reprezentativna je publikacija »Književne sveske«, izdana u Zagrebu a okupila je suradnike iz čitave zemlje i jednoga (Todora Pavlova) izvan zemlje.

Od drugih komponentata »sukoba na lijevici« najvažnija je po našem sudu, sama politička komponenta. U finalu raznih idejnih razmimoilaženja najčudniji refren je politički. Karakteristično je za sve rasprave među našim marksistima, pa i za one koje se danas vode, da stvar počne od principijelnih pitanja, od diskusije o predmetu, o principu, od načelnih razmimoilaženja, da bi se sve završilo u političkim obračunima.

Tako se zbivalo i stom polemikom. Dakle, ona postaje sve više politička stvar, ali za svaki pokušaj vrednovanja ta je komponenta i najosjetljivija, jer treba ocjenjivati i takva imena od kojih su neka još uvijek politički najdjelotvornija u nas. Istraživanje ovog aspekta zadatak e političke historiografije.

Druga važna komponenta je književno-umjetnička, korjeni koje sežu mnogo ranije i koja je najviše povezana s velikom ulogom i radijacijom Krležine ličnosti na našoj lijevici, a i s pojedinim književnim pokretima, od kojih su svakako najvažniji pokret socijalne literature i nadrealistički pokret. Književne i idejne divergencije koje teku od znamenitog Krležina predgovora »Podravske motivima« Krste Hegedušića i nastavljaju se kroz čitavo desetljeće moraju ovdje ostati samo spomenute. Analiza ovog aspekta treba da nam pruže povijest i teorija umjetnosti, napose književnost.

Bez obzira na nepostojanje cjelovite historiografske obrade idejno-teoretskog i praktičnopolitičkog razračunavanja oko »Pečata« s analizom svih najvažnijih komponentata, ipak se čini da je moguće raspravljati o pojedinim teoretsko-idejnim implikacijama tadašnjih diskusija, kojih značenje ipak nije tek kronološko i antikvarsko.

U tim godinama se nastavlja proces konsolidacije Komunističke partije Jugoslavije, započet 1937. Radnički pokret i komunistička partija djeluju u vrijeme pogoršavanja socijalnih uvjeta života, kad se pojačava eksploatacija širokih radnih slojeva i kad politički režim stare Jugoslavije u tako pogoršanoj socijalnopolitičkoj situaciji sve raširenije poseže za nedemokratskim metoda-

ma uperenim protiv svake političke opozicije a koja se tada najizrazitije očitovala u paroli »Za mir, kruh i slobodu!« Neposredna opasnost fašističke agresije na Jugoslaviju sve je očitija, a time u sve monolitnijoj Partiji jača svijesno o njezinoj sudbonosnoj ulozi u danima koji dolaze.

Bilo je to vrijeme pogodnije za sve drugo nego za mirnu teoretsku diskusiju. Upravo u to vrijeme takozvani ideološko-politički i propagandni rad u Partiji i od nje vođenom pokretu doseže visok stupanj intenziteta, najviši u cijelom međuratnom razdoblju. Plejada revolucionara prekaljenih u najtežim uvjetima borbe i ilegalnog života, intelektualaca formiranih u idejnim borbama s desnicom, u kontroverzama na ljevici, uz čitav niz neposrednih političkih akcija, organizira raznovrsne oblike idejnog djelovanja na članstvo i na mase.

U prvom dvobroju »Pečata« javlja se sa svojom starom temom Zvonimir Richtmann u članku »Prevrat u naučnoj slici o svetu«.

Od teoretičara koji ovo uzimaju kao znak da je neopozitivistička idealistička opasnost još živa vremenski se najprije javlja Todor Pavlov s člankom »O filozofstvujućim fizičarima« koji se pojavio u časopisu »Umetnost i kritika« u Beogradu. Autoritet Todora Pavlova, člana Akademije nauka SSSR, trebao je da pribavi aureolu najoficijelnije naučnosti s kojom je marksizam tada raspolagao.

Zatim se javlja Ognjen Prica napisom »Recepti, propisi i dogme« u »Izrazu« listopada 1939. a za povod uzima pisanje »Pečata«. Prica ovdje, kao uostalom i Richtmann u svom članku »O prevratu u naučnoj slici sveta« sažeto ponavlja svoje prijašnje antiteze, ali ovaj put ih stilizira u duhu spomenutog članka Todora Pavlova. Miroslav Krleža, časopis kojega je frontalno napadnut od »Izraza« (Prica ga je napao frontalno, dakle nije se okomio samo na Richtmannov filozofijski članak, a neki suradnici časopisa, među kojima i Richtmann, politički su osuđeni u partijskim listovima) odlučio se da odgovori i to je učinio »Dijalektičkim antibarbarosom«, jednom od najzanimljivijih i najživljih polemičkih rasprava iz toga perioda. Na citirani Krležin spis Prica je odgovorio brošurou »Barbarstvo Krležine antibarbarusa«.

Ovdje se i po naslovima vidi kako se polemike pretvaraju u pamflete. To više nisu polemike, to su razračunavanja, tu marksisti jedan drugog optužuju i protuoptužuju za barbarstvo.

Ovome se pridružuju »Književne sveske«, kao konačna redakcija svih antipečatovskih, antipozitivističkih, antikrležijanskih teza. U »Književnim sveskama« među ostalim surađuju Todor Pavlov, Milovan Djilas, Edvard Kardelj,* Koča Popović, Slavko Hor-

* Vladimir Bakarić je upozorio da je Kardelj samo redigirao prilog

vat, Otokar Keršovani (pod pseudonimom »Dragin«) i naravno sam Ognjen Prica. Richtmann je posljednji put odgovorio na kritike upućene njegovim shvaćanjima 1940. god. u »Pečatu« člankom »Savremena naučna misao nije idealistička«.

Teško je iz ove materije izdvojiti bilo šta, jer su svi ti tekstovi zanimljivi kao dokumenti jednoga vremena i puni polemičkog žara. Ali, da ipak spomenem onaj po kome su ove diskusije najviše poznate i postale gotovo poslovične, Krležin »Dijalektički antibarbarus«. U njemu su razloženi motivi odmah na početku Krležina odgovora na napade i u »Izrazu«. U njemu je detaljno opisana atmosfera oko naše, kako Krleža kaže — lijeve knjige u toku čitavog prethodnog desetljeća i sumirana Krležina vlastita iskustva u borbi za afirmaciju — kako on kaže — uistinu književne dijalektike, a protiv »dijalektičke gnjavaže«. Ondje će se naći niz indikacija o Krležinim pokušajima da se izbjegne pretvaranje tada već izraženih literarno-teoretskih razmimoilaženja u političko razračunavanje, u kako — Krleža navodi — međusobno proždiranje. Isto tako i indikacija o njegovoj Krležinoj, odlučnosti da ustraje u pokušaju prevladavanja osjećanja jalovosti i besmisla, da se brani od nezasluženih napada.

Prica je odgovarajući Krleži brošurou »Barbarstvo Krležina antibarbarusa« ustvrdio da Krleža zajedno s Richtmannom pozitivistički interpretira Marksovu tezu o tobožnjem ukidanju samostalne filozofije, jer ne shvaća o čemu se sastoji filozofija kao sadržajno mišljenje.

Richtmann pak u svom posljednjem članku zaključuje: »Naučnu zgradu fizike neće trebati pregraditi kao što će se jednog dana pregraditi fabrika municije koje se nažalost danas najviše služe naučnim rezultatima fizike, jer jasnoća i analiza istine nisu oni produkti koji se danas traže od fizikalne fabrike. U doba općeg zamračivanja teško je kroz prozor naučne zgrade osvjetljavati mrak okoline«.

Kako vidimo, u ovom Richtmannovu sumornom tekstu javljaju se predznaci jednog mraka, javlja se osjećanje potpune političke bezperspektivnosti. Ovi su ljudi naime vidjeli barbarstvo fašizma i opirali se njegovom pohodu na naše strane a nisu više nalazili perspektive u radničkom pokretu, jer je u njemu bio dominantan staljinizam, kojega su barbarske crte također uvidali i kojega su idejne implikacije u bitnom sagledali. Prema tome, logično se javljalo osjećanje da je međusobno proždiranje u praksi staljinizma još jedan bitan dokaz bezpuća u koje se čovječanstvo zapelo.

Na drugoj pak strani javljalo se uvjerenje, veoma inikativno izraženo na primjer u prilogu Koče Popovića za »Književne sveške« da upravo tada tj. u vrijeme kada svima prijeti totalno uništenje, ljudska pozicija može da bude jedino zajednički organizirana borba. Tko pak nije spreman da u organiziranoj akciji nepo-

sredno učestvuje, u skladu s imperativima te akcije i sa imperativima organizacije koja se zove Partija taj u revolucionarnom stroju ne može stajati.

Ta pozicija logički i praktički konzekventno izvedena morala je značiti eliminiranje svih onih koji su htjeli nastavljati neku diskusiju i polemiku, jer je nemoguće raspravljati kada se treba boriti na život i smrt.

Eto, to je bila dilema koja se postavljala pred njih, a koja se mislim, postavlja i pred nas danas, doduše u izmijenjenim uvjetima. Naime, divergencije u mišljenju, različitost stavova, individualna odgovornost i individualna sloboda nerijetko dolaze u koliziju s imperativima organiziranog djelovanja u ovom času i ovdje.

Kad se god ta dilema javlja nju je veoma bolno, veoma teško razriješiti, ali ona je izazov našoj subjektivnoj odgovornosti i subjektivnoj odluci, bez koje kao ljudi živjeti ne možemo.

POKUŠAJ VREDNOVANJA

Kakav zaključni sud o opisanim raspravama donijeti? Mislim da se jedan precizniji i cjelovitiji zaključak može donijeti tek kada se prikažu i prevrednuju sve komponente (politička i književna prije svega) diskusija i sukoba među našim marksistima tridesetih godina.

Nekima se pak čini da je zaključak veoma jasan i nedvomljen. Oni su naime skloni da zaključke da je s jedne strane bio birokratski stroj a s druge humanistički cilj.

Dakle, dominantna opreka bila je, prema njima između birokratskoga stroja i humanističkog cilja.

Po našem mišljenju stvar je daleko složenija, jer se radi o jednoj dijalektičkoj opreci kojom je bremenita svaka ljudska akcija, pa i naša današnja. Kad kažem »dijalektička« mislim reći: uvijek na neki način prisutna u ljudskoj sudbini opreka između izvornog impulsa kojim jedna komponenta čovječnosti ustaje protiv svake ukrućenosti, »discipliniranosti«, »institucionaliziranosti« i, s druge strane, neumitna nužda da, želimo li išta kao ljudi poduzeti, moramo se, kao racionalna bića, organizirati u neka udruženja, donijeti neke programe, formulirati neke statute i da se moramo tim tzv. »receptima«, ukratko tim institucionalnim aranžmanima podvrgnuti.

Evo, to je, mislim, u biti ono što čini teškoću svakog zaključka. Ali unatoč tome što je neki definitivniji zaključak veoma teško donijeti, što je moguće makar i provizorno, zaključiti o ovdje tek najsažetije prikazanim raspravama odnosa filozofije i znanosti među našim marksistima?

Po našem mišljenju, na obje te pozicije treba gledati kao na u bitnom već razvedene

»Neopozitivistička« pozicija nastala je i oblikovala se u svojevrsnom suočavanju inspiracija marksizma i logičkog pozitivizma. Ona je s obzirom na marksističku filozofijsku baštinu u ovoj naglašavala još iz vremena konstituiranja marksizma prisutne elemente njegove pozitivističke interpretacije, kombinirajući ih s nekim tezama logičkog pozitivizma. Predstavljena od ljudi egzaktno-znanstvenog profila, ona se s pozicije opće metodologije eksperimentalne znanosti morala sukobiti sa dogmatikom dijalektičkoga materijalizma, kao što se i ranije sukobilo s dogmatikom građanske katedarske znanosti (npr. u području psihologije).

Prdstavnici pak dijalektičkog materijalizma (»dijamata«) nudili su pak jednu filozofiju kao opću metodologiju znanosti i algebru revolucije, ali redigiranu tako da ona nije bila, niti kao takva mogla biti, drugo nego sterilna, to jest u znanosti kao pozitivnoj empirijskoj duhovnoj djelatnosti neplodna, a u revolucionarnoj praksi sektaška, nasrtljivo monolitistička i ekskluzivna. Ona je znanosti neprestano sugerirala da se mijenja, ali je pretendirala na to da je svu promjenu principijelno u sebi već sadržavala.

Ta pozicija nije bila ništa drugo nego, da upotrijebimo jedan izraz Predraga Vranickog, tipični »preokrenuti hegelizam«. Što su tu poziciju zauzimali politički ljudi rukovodioci same Partije, ideolozi koji su u ime nje nastupali, također je historijski posve shvatljivo. U vrijeme kada je Partija sekcija Komiterne, a »dijamant« njezin oficijelni pogled, nipošto nije čudno što su njezini rukovodioci zauzimali taj stav i propagirali ga. Drugo je pitanje da li su sve praktičke konsekvencije i primjene toga stava baš morale biti kakve su bile.

Iako su obje označene pozicije iz današnje retrospektive neprimjerene, i jedna i druga su odigrale u našim relacijama, svoju pozitivnu povijesnu ulogu.

Prva, »pozitivistička«, utoliko ukoliko je tražila da se izbori za status znanosti kao znanosti, za imanentnu potrebu nauke da eksperimentira i da bude u svojim pretenzijama provizorna, da vazda u sebe inkorporira element rizika i neizvjesnosti kojim se odlikuje sve što je ljudsko, da naglasi onaj probalitet a priori skeptičan prema svim metafizičkim aspiracijama na apsolutnost znanstvenih zakona. Bila je značajna i stoga što je opirući se dogmatskim pretenzijama filozofije, pa makar se ona zvala i marksističkom, održavala kontakt sa suvremenim dostignućima znanosti i filozofije na Zapadu, koju marksisti dogmatske orijentacije neprestano ispraćuju na groblje, a koja ipak, za svakoga tko hoće da misli i realno prosuđuje živi i razvija se.

Druga je pozicija po našem sudu značajna i otud ju je jednostrano poistovjećivati sa emanacijom jednog birokratskog stroja, jer je, nošena patosom revolucionarne izmjene, iskrenom revolucionarnom strašću i plemenitim zanosom, bila nepokolebljivo usmjerena na negaciju bitnih izonačenosti građanske društvene zbi-

lje. Ona naravno, ni retrospektivno, a još manje perspektivno, ne može biti ispričana za svoja pretjerivanja, jer ono što nije ni u najkonkretnijoj primjeni humanističko i revolucionarno u svoje vrijeme nije to moglo niti će ikad i u drugo doba biti. Ali, da je s obzirom na jugoslavenski **status quo** tridesetih godina bila nesumljivo progresivna nitko joj to ne može reći, pa je upravo zahvaljujući ponajviše njoj, taj jugoslavenski **status quo** bio revolucionarno-praktički negiran.

Ako se taj zaključak uvaži on baca svjetlo i na ocjenu povijesnoga značenja kontrovrezi na našoj lijevici tridesetih godina u cjelini, jer priznaje njihov smisao i funkciju u kreiranju fizionomije našeg radničkog pokreta kao pokreta revolucionarnog, ali prožetog unutarnjim dinamizmom divergentno djelatnih tendencija i tako nošenog prema sve višim dometima misli i akcije.

Upravo takvu svoju fizionomiju, koja je po tendenciji naročito izrazita a u nekim, barem, područjima dominantna od 1948. godine duguje naš revolucionarni radnički pokret i takvim burnim periodima unutarnjih vrenja kakav je bio onaj uoči drugog svjetskog rata. Mi ovo izričemo sa željom da i u našoj današnjoj praksi ničiji kreativni ulog u revolucionarnu marksističku misao ne bude izgubljen, da bude manje isključivosti, sektaštva, dogmatizma, manje sklonosti da se idejnog oponenta eliminira, ponizi, pogazi, isključi, da mu se udari pečat sramote na čelo, a više sklonosti za toleranciju, širinu, uviđavnost i međusobno poštivanje. To je istovremeno naša najvažnija poruka socijalističkom sveučilištu što ga izgrađujemo.